

О. В. БЕРВЕНО

кандидат економічних наук,
доцент, докторант кафедри
економічної теорії та
економічних методів управління
Харківського національного
університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: oksanaberveno@mail.ru

СУТНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано різні підходи до дослідження проблеми розвитку. Охарактеризовано основні суперечності сучасного етапу розвитку. Доведена ключова роль людини у визначенні орієнтирів подальшого розвитку. Сталий глобальний розвиток людської цивілізації можливий лише в умовах його підпорядкованості інтересам людини, її розвитку та якісному вдосконаленню її життя.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, якість життя, людський розвиток, економічне зростання, соціальний прогрес.

JEL Classification: O 10.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світ переживає глибоку кризу, пов'язану із втратою єдиної загальнолюдської перспективи внаслідок загострення економічних, соціальних та екологічних проблем у глобальному масштабі. Доцільність розвитку, в центрі якого стоїть лише матеріальне виробництво, все більше ставиться під сумнів, що обумовлює необхідність зміни всієї парадигми сучасного розвитку, вибору нових орієнтирів і критеріїв економічного та соціального прогресу, метою якого мають бути якісне вдосконалення людського життя і послідовна розбудова цивілізації нової якості. Це обумовило потребу фундаментальних наукових досліджень сутності соціально-економічного розвитку та пошуку нових джерел його якісного оновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільного розвитку, його джерел, рушійних сил та напрямку була у центрі уваги багатьох дослідників (філософів, економістів, соціологів, політологів тощо) з давніх часів. Але загострення багатьох суперечностей, ускладнення процесів розвитку, високий рівень невизначеності та мінливості сучасних процесів, які набувають глобального характеру, ще більше актуалізували цей напрям досліджень. Актуальним проблемам сучасного соціально-економічного розвитку присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема А. Бузгаліна, В. Гейця, А. Гриценка, М. Долішнього, Г. Дуб'янської, М. Згуровського, А. Колганова, Е. Лібанової, Д. Лук'яненко та багатьох інших. Але невичерпаність теми залишає великий простір для подальшого наукового пошуку.

Формулювання цілей. Метою статті є всебічний розгляд наукових джерел щодо сутності сучасного соціально-економічного розвитку та аналіз перспектив подальшого плідного соціально-економічного розвитку людської цивілізації на умовах підвищення якості життя всіх членів соціуму.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. економічна реальність викликає об'єктивну необхідність у переосмисленні змісту соціально-економічного розвитку. Проблема розвитку постійно привертала увагу різних представників наукового товариства: істориків, філософів, соціологів, економістів. Категорія «розвиток» — одна з найважливіших, які пронизують усю систему відносин та інтересів.

Останні десятиліття минулого століття і початку нового століття ознаменувалися не тільки динамізмом, а й прискореним ускладненням економічних, соціальних, політичних, економічних умов існування людства. Все це відбулося на нестабільності, невизначеності, нестійкості і кризовості суспільного розвитку. «Наша культура — перша в історії, що не винагороджує довговічність і здатна розділити життя на ряд епізодів, які проживаються з наміром запобігти будь-яким їх довгостроковим наслідкам і ухилитися від жорстких зобов'язань, які змусили б нас ці наслідки прийняти... Нескінченність зведена до поняття безлічі “тут і зараз”». «Безсмертя — до нескінченної зміни народжень і смертей» [1, с. 315–316]. Далі професор З. Бауман наводить своє бачення сутності сучасного етапу розвитку: «на цій стадії постійних трансгресій ми вступили на територію, яка ніколи раніше не була населена людьми, — на територію, яку культура в минулому вважала непридатною для життя [1, с. 315].

Ускладнений і хаотизований світ не міг бути адекватно описаний і вміщений у початкове розуміння розвитку і прогресу. Нагадаємо, що в науковий обіг ідея розвитку активно увійшла із середини минулого століття і була сформована західними теоретиками як зліпок з фундаментального поняття

прогресу, висунутого класичною соціологією XIX ст. Але вже в 70–80-ті рр. XX ст. обидві ідеї — прогресу і розвитку зазнали серйозної критики. Глибокій ревізії були піддані методологічні основи поняття прогресу і розвитку — це передусім такі, як визнання природно необхідного характеру цих суспільних законів, їх детерміністське й лінійно-стадіальне бачення, ігнорування ролі суб'єкта і постановка цілей, економцентризм і західноцентризм, невідключеність феноменів розвитку від його контексту (соціуму, культури) [2, с. 75–76].

Критика була обумовлена реальними причинами швидкозмінливого світу: розвитком нових технологій та їх швидким впровадженням розвиненими країнами, структурними кризами на межі 60–70-х рр., різноманіттям векторів руху у світі, що розвивається. Стрімко набираючи силу розриву між рівнями розвитку, зростали негативні наслідки екологічних проблем, спостерігалася реактивність культур, зіткнення різних систем цінностей, наростали суперечності. У такій ситуації ідеї прогресу й розвитку виявилися занадто простими, щоб з їх допомогою можна було пояснити надто ускладнений світ. Визнавши їх неадекватним методом пізнання, було поставлено питання про пошук наукового інструментарію, який міг би теоретично відобразити нові реакції й озброїти суспільно-наукову думку важливим орієнтиром пізнання й розуміння подальшої долі людства.

Природно, що наступний етап розробки теорії розвитку не відкинув повністю попередні напрацювання, а збагатив їх за допомогою нового бачення ситуації складеного у світі соціокультурної реальності, а також оновленою і розширеною за рахунок нових теорій методологією. Різниця понять «економічне зростання» й «економічний розвиток» має порівняно недавнє походження. Якщо для першого поняття — економічне зростання — увага фокусувалася на підвищенні темпів виробництва матеріальних благ і послуг, то для другого — економічний розвиток — на якісній підставі цього зростання. Зміщення акценту в бік економічного розвитку було обумовлено тим, що економічне зростання не вирішувало багатьох проблем, котрі як сніжний ком накопичувалися і розросталися. Бідність і злидні, зубожіння і голод, соціальна ексклюзія і безробіття, невизначеність і ризики стали не тільки побічними, але регулярно і легітимно виробленими громадськими продуктами економічного зростання. У цих умовах теорія економічного розвитку є своєрідною реакцією на пошук відповідей, на висновки, теоретико-методологічним обґрунтуванням вектора подальшого руху.

Констатуючи факт відмінності між ростом і розвитком важливо звернути увагу не тільки на їх близькість, взаємозумовленість, а й співвіднесеність. Як справедливо зазначає П. Бергер, «слід погодитися з критиками капіталізму, які кажуть, що економічне зростання або будь-який інший показник господарської діяльності... не слід ототожнювати з розвитком» і в цьому «критики

надмірного захоплення темпами зростання або “ристоманії”, абсолютно мають рацію, бо цілком можливе існування надзвичайно динамічної економіки серед загальної убогості» [3, с. 68].

Безумовно, що однією з важливих умов економічного розвитку є економічне зростання. Але економічне зростання само по собі ще не означає розвитку. Наприклад, з економічного зростання отримує вигоду дуже невелика група людей, а основна маса буде продовжувати жити погано. Отже, поняття розвитку як мінімум має включати в себе і розподіл отриманого в результаті економічного зростання блага. П. Бергер дає своє розуміння категорії розвитку: «... розвиток можна визначити як процес постійного економічного зростання, за допомогою якого значна маса людей переходить зі стану бідності на більш високий рівень матеріального життя» [4, с. 149]. Але навіть таке трактування Г. Дуб’янська вважає занадто одностороннім і примітивним [4, с. 104]. Ми також погоджуємось, що таке трактування розвитку є занадто вузьким. У ньому «немає ні згадки про головний суб’єкт розвитку, ні про механізм розвитку, ні про багатоаспектність цього поняття, та й мета розвитку є досить розмитою і звуженою» [4, с. 104]. У цьому трактуванні, на нашу думку, залишилося без уваги основне питання — як забезпечується економічне зростання, за рахунок яких чинників: екстенсивних чи інтенсивних, а отже, які наслідки цього зростання для оточуючого середовища людини, як вплинули результати цього зростання на біосферу, екологію, соціальне, інституційне середовище життя людини. Можна стверджувати, що економічне зростання і розвиток збігаються тільки в тому випадку, коли економічне зростання супроводжується підвищенням якості життя в найширшому розумінні.

Починаючи із 70-х рр. XX ст. у науковій літературі все більш аргументовано утверджується відмінність зростання кількісних змін і розвитку та змін якісних. Головна відмінність цих двох процесів, на наш погляд, полягає насамперед у тому, що на відміну від економічного зростання як результату і підвищення його ефективності в теорії розвитку центром уваги стає людина, її становище, якість її життя і такі важливі параметри її життя, як стан охорони здоров’я, тривалості майбутнього життя, рівень грамотності й освіченості, доступність механізмів інтеграції і т. п. Саме людина та якість її життя повинні бути головною метою розвитку.

Економічне зростання і розвиток тісно пов’язані між собою. Зростання залишається важливою умовою розвитку. Це особливо важливо для бідних країн, багатьох трансформаційних економік, які пережили глибоку системну кризу, як, наприклад, Україна. При низькому вихідному рівні розвитку країни подолати велику кількість проблем і підвищити рівень і якість життя населення є дуже малоімовірним. Розуміння цього факту знаходить підтвердження і в нових версіях теорії розвитку. З точки зору Г. Мюрдаля розвиток розу-

міється як збільшення ступеня задоволення основних потреб усіх членів суспільства [5], а з позицій Т. Шульца, розвиток становить не просто підвищення темпів економічного зростання, а й інвестиції в людський капітал та ліквідацію бідності [6]. У концепції Е. де Сото розвиток представляється як створення інституційних умов (формальних і неформальних) для вільного підприємництва [7]. Більш докладний аналіз теорій розвитку був зроблений Р. Нуреевим [2].

Останнім часом ми бачимо чимало прикладів, коли вектори росту і розвитку не збігаються. Протягом другої половини ХХ ст. у багатьох високорозвинених країнах на тлі економічного підйому і технологічного прогресу відбувалося погіршення соціального розвитку. Мова йде про розриви в доходах і майновій нерівності, відсутність у суспільстві згоди щодо базових цілей і цінностей, реактивність культурного прогресу, ослаблення сімейних та інших соціальних зв'язків, корупції, зниження довіри людей один до одного, до держави та інститутів ринку. Економічне зростання належить до категорії експоненційних процесів, а будь-який з них є граничним. Безмежне зростання в обмеженому і невідтворюваному середовищі неможливе. Його реальні фізичні межі детерміновані кінцевою несучою ємністю природної екосистеми Землі або здатністю її природних комплексів до господарських навантажень [8, с. 91].

Тривале післявоєнне економічне зростання до кінця 60-х рр. ХХ ст. завершилося. Світ поступово став занурюватися в систему економічних суперечностей і соціальних потрясінь, відчужень і протестів. Зросли нестійкість і невизначеність. З одного боку, темпи і розмах науково-технічних і інформаційних технологій, що охопив розвинений світ, а, з другого — економічна відсталість незалежних держав, які виникли після розпаду колоніальної системи. З одного боку, соціальні зміни в розвинених країнах, що стосуються підвищення рівня освіти робочої сили, структури зайнятості, соціальних прав та свобод, а з другого — бідність і злидні, політична нестабільність у світі, що розвивається. З одного боку, новий міжнародний поділ праці і небувале зростання взаємозалежності країн, а з другого — величезні міждержавні розриви в економічному розвитку і доходах. У цих умовах людина втрачає не тільки контроль над більшістю значущих для нього процесів, а й знання про них, про те, як вони будуть розвиватися далі. Це не могло викликати особливого попиту на футурологічні дослідження. Тому вихід книги М. Кана та Е. Вінера «Рік 2000» [9] та збірника Американської академії наук і мистецтв за редакцією Д. Белла «Назустріч 2000» [10] викликали цілий футурологічний бум.

Особливе місце серед інститутів, які присвятили себе аналізу зазначених вище проблем, займає Римський клуб. Ця неформальна організація була ство-

рена у 1968 р. з ініціативи Ауреліо Печчеї. Вона об'єднує у своїх рядах вчених, громадських діячів, бізнесменів — представників різних культур, національностей і систем цінностей. Його перша доповідь «Межі зростання» була підготовлена групою молодих вчених Массачусетського технологічного інституту на чолі з Д. Медоузом і побачила світ у 1972 р. [11]. Доповідь викликала світову сенсацію. В її основі була комп'ютерна модель світу, хоча неабияк спрощена, але яка увібрала в себе близько тисячі математичних рівнянь і величезний масив статистичних даних. Із позиції поглиблення уявлень про розвиток слід звернути увагу на такі моменти. По-перше, соціально-економічні проблеми і суперечності не розв'язуються самі по собі. По-друге, збереження основних тенденцій розвитку, як-то: збільшення населення, темпів зростання промисловості, виробництва продуктів харчування ведуть до виснаження ресурсів і забруднення навколишнього середовища. По-третє, збереження зазначених тенденцій веде до меж зростання і катастрофічних наслідків, уникнути які і перейти до стійкої і довгострокової перспективи економічної та екологічної стабільності можливо за допомогою зміни ціннісної орієнтації і політики.

Особливу роль у становленні концепції сталого розвитку та перенесення проблеми в практичну площину відіграла Доповідь Римського клубу, надрукована в 1967 р. «Перегляд міжнародного порядку», підготовлений колективом вчених під керівництвом Нобелівського лауреата з економіки Яна Тімбергена.

Концепція сталого розвитку виникла як відповідь на ті загрози, які з'явилися насамперед в економічному плані та в економічному просторі, зростання розривів між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Походження терміна «сталий розвиток» пов'язується з ім'ям американського політолога У. Офулса «Екологія і політика дефіциту» (steady state society). А. Г. Делі вперше вжив словосполучення sustainable state society [12, с. 66].

У контексті нашого дослідження аналіз змісту та еволюції теорії сталого розвитку не передбачається. Ми вибираємо тільки ті її аспекти, які прямо відображають і впливають на теорію якості життя. Хоча ще раз підкреслимо ту думку, що будь-які напрями, вектори розвитку прямо або побічно відображаються на якості життя, підвищуючи його чи гальмуючи. Виділимо три складових концепції сталого розвитку, що належать до проблематики якості життя. Розвинений світ повинен переключитися зі спроб абсолютного економічного зростання на нові селективні форми росту, які дійсно сприяють підвищенню якості життя. Між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, повинні бути побудовані відносини щодо надання допомоги останнім у погоджених з ними обсягах і формах. Країнам, що розвиваються, слід виробити таку стратегію розвитку, яка б допомогла подолати внутрішню нерівність, залучити в процес розвитку все населення.

У зв'язку з цим слід також особливо зупинитися на доповіді «Межі навчання», яка стала, на нашу думку, ключовим моментом в усвідомленні того факту, що не тільки підтримання систем життєзабезпечення важливе для людини і якості її життя, а й реалізація її (людини) внутрішнього потенціалу. Автори підкреслюють, що навчання для них — це «придбання та застосування нових методологічних прийомів, навичок, установок і цінностей, необхідних для того, щоб жити в швидкоплинному світі; навчання — це підготовлений процес до того, щоб справлятися з новими ситуаціями, тобто такий підхід до знання та життя, який підкреслює значення людської ініціативи» [13, с. 8].

Питання освіти завжди були центром уваги Римського клубу. Але особливість і новизна підходу до освіти авторів доповіді «Межі навчання» полягала в новому акценті, спрямованому на рівень людини, яка в кінцевому рахунку і є єдиною надією і гарантією подолання ускладнень, що стоять перед людством. Виходячи з цього, навчання покликане розвивати і підкреслювати не тільки загальне, але й особливе в людині; не стільки регулювати, скільки стимулювати людську діяльність. Основна цінність і мета інноваційного навчання — виживання людства з урахуванням культурних та інших відмінностей і при взаємній повазі людьми цих відмінностей [13, р. 27].

Інноваційне навчання, що розглядається в контексті сталого розвитку, має дві основні характеристики. По-перше, замість простого пристосування навчання має орієнтувати людей на свідомий вибір альтернатив. Наприклад, наукові дослідження мають бути спрямовані на пізнання того, що «має бути» і що «необхідно», а не того, що «може бути» або «можливо». Таке передбачення має розвивати уяву, робити акцент на майбутніх труднощах, а не минулому досвіді, нехай навіть мова йде про досвід всього людства. По-друге, основною характеристикою інноваційного навчання є принцип участі, що припускає участь окремих людей і цілих товариств у процесі прийняття найважливіших рішень на всіх рівнях, починаючи з локального і закінчуючи глобальним [14, с. 527].

Автор доповіді «Віхи у майбутнє» — директор Міжнародного інституту Б. Д. Гаврилишин концентрує увагу на ключовому, з позиції цілісної системи, елементі. Гарантією стабільної ефективності системи в цілому може служити гармонія трьох частин суспільства: системи цінностей, форми політичного управління та економічної системи [15].

Основні концептуальні положення теорії сталого розвитку в основному сформувалися на момент завершення роботи Міжнародної комісії ООН під керівництвом Г. Х. Брундтланд та публікації на початку 80-х рр. її біосферної рівноваги і основних потреб (basic needs). Доповідь Комісії Брундтланд зробила концепцію сталого розвитку надбанням широкої громадськості. Напрацювання Комісії були покладені в основу документів, прийнятих на вищому рівні

Всесвітньою конференцією з навколишнього середовища і розвитку у 1999 р. в Ріо-де-Жанейро, яка розцінила їх як інтегрований соціальний, економічний та екологічний параметр розвитку. У цьому ж дусі витримані Декларація Ріо, Порядок денний на XXI століття, а також Декларація Тисячоліття, схвалена у вересні 2000 року главами держав — членів ООН [12, с. 66].

Вважається, що концепція сталого розвитку, починаючи з 1992 р., набула комплексного характеру й увійшла в практичну площину реалізації, ставши невід’ємною частиною міжнародного порядку денного. Найбільш повне й точне прочитання концепції сталого розвитку є таким. Сталий розвиток — нормативістська теорія, що припускає регулювання умов життя на базі чотирьох принципів: задоволення основних потреб усіх нині живих людей; рівних стандартів цього задоволення для всього населення Планети; дбайливе, обережне використання природних ресурсів; збереження можливостей для майбутніх поколінь реалізувати основні запити [16]. Незважаючи на те, що всі перераховані вище принципи концепції рівнозначні, центральним вважається третій, у зв’язку з тим, що в його основі лежить ідея обмеженої здатності природних комплексів до навантажень з боку економіки (*carrying capacity*). І це, звичайно, правильно, оскільки це фундаментальна підстава людського життя. Біосферна рівновага як середовище існування людства має межу порушення людиною цілісності екосистеми. Переступити її не можна, оскільки у міру накопичення збурень, що надходять із природного середовища, вона поступово втрачає можливість компенсувати зазначені втрати [17]. Вважаємо справедливим і виправданим виділення зазначеного принципу сталого розвитку як універсальної передумови людського існування, але при цьому звернемо увагу, що якісні параметри життя людини, по-перше, припускають нерозривну цілісність усіх принципів, по-друге, соціальну справедливість у задоволенні основних потреб всіма членами суспільства і, по-третє, історичну спадкоємність поколінь у збереженні справедливого життя на планеті.

Знову увага до даної концепції привернута у зв’язку з глобальним потеплінням, яке дає про себе знати у все більш руйнівних природних катаклізмах. Комісія експертів ООН зі зміни клімату констатує: глобальне потепління беззаперечне і воно вже є незворотнім процесом. Автори доповіді з високою мірою впевненості визнають істотну роль у цьому антропогенного фактора. Темпи глобального потепління прискорюються: якщо у XX ст. поверхнева температура на Землі зросла приблизно на 0,6 °C (у межах 0,3–0,9 °C), то зараз прогнозується її підвищення в середньому на 1,8–4,0 °C, причому по максимальному сценарію — на 2,4–6,4 [18, р. 12]. Потепління безпосередньо впливає на порушення глобальної біосферної рівноваги. Біоспоживання (використання людиною біосферних ресурсів) перевищило до початку XXI ст. допустимі межі мінімум на 20–40 % [12]. Така ситуація не може не позначитися нега-

тивно на якості життя. Ситуація в галузі екології не покращується навіть в умовах наявних технологічних досягнень у сфері ресурсозбереження, світ наближається до фізичної межі споживання найважливіших природних ресурсів. У найближчі десятиліття настане глобальна водна криза — ситуація, коли хронічна нестача прісної води торкнеться не менше третини населення планети і стане серйозним фактором міжнародних конфліктів. Триваюче забруднення атмосфери продуктами згоряння вуглеводневого палива, будучи головною безпосередньою причиною парникового ефекту, згубно позначається на здоров'ї людей [8, с. 91].

Сучасна економічна наука виходить з того, що визначальними рисами розвитку світової економіки кінця XX — початку XXI ст. є такі системні процеси, як інтернаціоналізація, глобалізація, регіоналізація та інтеграція. Вони стали найважливішими характеристиками сучасного етапу історичного розвитку, охопивши всі сфери нашого життя, трансформували світову економіку в бік подолання внутрішніх роздільних бар'єрів державних кордонів. Можна з упевненістю стверджувати, що сучасна культурно-цивілізаційна система переживає докорінний перелом у своїй історії, новий «осьовий час», формування нової соціокультурної реальності [20, с. 86].

Особливості сучасного соціально-економічного розвитку неможливо розглянути, не беручи до уваги того факту, що людство на рубежі століть увійшло в якісно новий етап свого історичного буття і здатне серйозно впливати на вектор розвитку. «Вперше з часів появи на планеті розумних істот окрема конкретна людина стала силою, здатною змінити еволюцію планетарного соціоприродного Універсуму [21, с. 36].

Свідченням цього є не тільки стрімке збільшення переліку виникаючих перед суспільством глобальних проблем: демографічних, екологічних, енергетичних, ресурсних, але й загострення економічних, цивілізаційних, культурних та соціальних проблем, пов'язаних з організацією суспільства, у тому числі з усталеними моральними нормами, системою цінностей і т. д. [21, с. 36]. На жаль, сьогодні людина, озброєна сучасною технікою і технологією здатна ініціювати процеси колосальної потужності.

Висновки. Підсумовуючи все зазначене вище, слід ще раз наголосити на необхідності орієнтації сучасного глобального цивілізаційного розвитку на людину як вихідний чинник існування цивілізації, як провідну рушійну силу сучасного розвитку. Вибір правильних орієнтирів розвитку є його плідною основою. Саме якість життя людини стає ключовим чинником формування нової ціннісної основи соціально-економічного розвитку. Якість життя як провідна стратегія соціально-економічних перетворень і подальшого розвитку людської цивілізації особливо актуалізується в умовах усвідомлення проблеми виживання людства (наростання техногенних загроз, вичерпання ресурс-

ної бази, порушення гармонії з природою і т. д.). На думку багатьох вчених, саме якість життя стає тим провідним вимірником, що відображає основні успіхи та прогалини в соціально-економічному розвитку країн. Часи, коли динаміка ВВП відігравала таку базову роль, безповоротно минули, йому на зміну прийшли інші показники, здатні більш якісно демонструвати сучасні процеси розвитку.

На нашу думку, якість життя повинна розглядатися як гармонійний розвиток біологічних, соціальних і духовних компонентів життєдіяльності людини, що відповідає біосоціодуховній природі людини і створює найбільш сприятливі умови її всебічного розвитку і реалізації людського потенціалу. Диспропорція у структурі компонентів якості життя (біологічних, соціальних і духовних) веде до зниження якості життя, підвищення ризиків людської життєдіяльності і фрагментарності людського існування за рахунок нереалізованості певних здібностей людини, частини її життєвих стратегій і насущних потреб. Таким чином, підвищення якості життя перебуває у сфері гармонізації біологічної, соціальної і духовної складової людського буття (існування), забезпечення логічної єдності трьох складових, що породжує синергію їх взаємодії і створює умови для якісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман ; пер. с англ. ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
2. Нуреев Р. Теории развития: институциональные концепции становления рыночной экономики / Р. Нуреев // Вопросы экономики. – 2000. – № 6. – С. 34–56.
3. Бергер П. Капиталистическая революция (50 тезисов о процветании, равенстве и свободе) / П. Бергер ; пер. с англ. Г. П. Бляблина. – М. : Изд. группа «Прогресс-Универс», 1994. – 320 с.
4. Дубянская Г. Ю. Императивы развития в первой половине XXI века: экономика, основанная на знаниях и инновациях: концептуально-теоретические основы / Г. Дубянская. – М. : МАКС Пресс, 2009. – 296 с.
5. Myrdal G. Against the Stream: Critical Essays in Economics / G. Myrdal. – New York : Random House, 1973. – 336 p.
6. Schultz T. W. Capital Formation by Education / T. W. Schultz // Journal of political economy. – Chicago : Univ. Press, 1960. – Vol. 68. – № 6. – P. 571–583.
7. Де Сото Э. Иной путь. Экономический ответ терроризму / Э. де Сото ; пер. с англ. Б. Пинскера. – 2-е изд. – Челябинск : Социум, 2008. – 408 с.
8. Гришин И. Развитие в развитых странах (к постановке проблемы) / И. Гришин ; материал подгот. И. Гришин // Мир. экономика и междунар. отношения. – 2008. – № 5. – С. 90–102.
9. Kahn H. The Year 2000 / H. Kahn, A. Wiener. – New York : Macmillan, 1967. – 48 p.
10. Toward the Year. 2000. World in Progress / Ed by D. Bell. – Boston, 1968. – 378 p.

11. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind / D. H. Meadows, D.L. Meadows Et al. – NY. : Universe Books, 1972. – 211 p.
12. Глушенкова Е. И. Концепция устойчивого развития в контексте глобализации / Е. И. Глушенкова // Мир. экономика и междунар. отношения. – 2007. – № 6. – С. 66–79.
13. No Limits to Learning – Bridging the Human Gap / J. W. Botkin, M. Elmandjra, M. Malitza. – Oxford : Copyright Club Of Rome, 1998. – 180 p.
14. История экономических учений: (современный этап) : учебник / под общ. ред. А. Г. Худокормова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 733 с.
15. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств / Б. Гаврилишин : Доповідь Римському клубу. – К. : Основи, 1993. – 238 с.
16. Lafferty W. M. The politics of sustainable development: From global norms to national implementation / W. M. Lafferty // Environmental politics. – 1996. – Vol. 5. – № 2. – P. 185–208.
17. Писарев В. Глобальный биосферный кризис // Междунар. процессы. – 2003. – № 3. – С. 16–29.
18. Climate Change 2007: The Physical Basis. Summary for Policy makers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_wg1_report_the_physical_science_basis.htm.
19. Tracking the Ecological Overshoot of the Human Economy / Mathis Wackernagel et al // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 2002. – 9 July. – P. 66–71.
20. Кусумова Г. К. Социокультурная реальность глобализирующегося мира / Г. К. Кусумова // Вестн. Моск. ун-та. Серия 7. Философия. – 2011. – № 3. – С. 86–98.
21. Олейников Ю. В. От инфантильного бытия к зрелому обществу / Ю. В. Олейников // Философ. науки. – 2012. – № 2. – С. 36–48.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2014

Рецензент — доктор економічних наук, професор О. С. Марченко, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна.

Reviewer — O. S. Marchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine.

О. В. БЕРВЕНО

кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры экономической теории и экономических методов управления Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

СУЩНОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье проанализированы различные подходы к исследованию проблемы развития. Охарактеризованы основные противоречия современного этапа развития. Доказана ключевая роль человека в определении ориентиров дальнейшего развития.

Устойчивое глобальное развитие человеческой цивилизации возможно только в условиях его подчиненности интересам человека, его развитию и качественному совершенствованию его жизни.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, качество жизни, человеческое развитие, экономический рост, социальный прогресс.

O. V. BERVENO

PhD. in Economics, associate professor, doctorate of Department of Economics and Economic Methods of Management, V.N. Karazin Kharkiv National University

THE SENSE AND PROSPECTS OF THE CONTEMPORARY SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Problem setting. At contemporary stage of development the world deals with deep crisis related to the loss of a single prospect being common to all mankind that is a result of the escalation of economic, social, and ecological problems within a global scale. The expediency of development being focused on the material production is more and more called into question, stipulating the necessity of the alteration of the whole paradigm of the contemporary development, choosing new reference points and criteria of the economic and social progress aimed at the qualitative improvement of a human life and the gradual enhancement of the qualitatively new civilization.

Recent research and publications analysis. A problem of the social development, its sources, motive forces, and a direction has been considered by numerous researches (philosophers, economists, sociologists, politologists etc.) since ancient times. Works of domestic and foreign scholars, namely A. Buzghalin, V. Heits, A. Hrytsenko, M. Dolishnii, H. Dubianska, M. Zghurovskyi, A. Kolhanov, Ye. Libanova, D. Lukianenko etc., are dedicated to topical problems of the contemporary social and economic development. The theme inexhaustibility saves space for the further scientific search.

Paper objective. The article objective is the comprehensive consideration of scientific sources regarding the sense of the contemporary social and economic development and the analysis of the prospects of the further productive social and economic development of the human civilization on conditions of the enhancement of the life quality of all members of the society.

Paper main body. At the beginning XXI century the economic reality causes the objective necessity of the revision of the sense of the social and economic development. A category «development» is one of the most important ones pervading the whole system of relationships and interests. The escalation of many contradictions, the complication of development processes, a high level of the uncertainty, and the changeability of modern processes obtaining a global character have even more actualized this research direction. The main reference point of the social and economic development is namely a hu-

man, human's needs, a human life, and conditions of development. Thus, the qualitative enhancement of the life is not only a target, but also a factor of the social and economic development.

Conclusions of the research. The human life quality becomes a key factor of the formation of a new value basis of the social and economic development. The life quality should be considered as the harmonic development of biological, sociological, and spiritual components of a human life activity adhering to biological, social, and spiritual nature of a human and creating the most conducive conditions of the comprehensive human development and the realization of human potential.

The main abstract for the article
THE SENSE AND PROSPECTS
OF THE CONTEMPORARY SOCIAL
AND ECONOMIC DEVELOPMENT

The main contradictions of the contemporary stage of development were characterized. A key role of a human in the determination of reference points of the further development was proved. The sustainable global development of the human civilization is possible only in terms of its dependency on human's interests, development, and the qualitative enhancement of a human life.

Key words: social and economic development, life quality, human development, economic increase, social progress.